

te tangata i tahuri ai te tangata hara i te he o tona ara, e ora i a ia he wairua kei mate, a he tini nga hara ka hipokina e ia." (Hemi 5. 20.) "Ki te mea atu Ahau ki te tangata kino, ko te mate kau mōu, a ka kore koe e whakatupato i a ia, ka kore e korero, e whakatupato i taua tangata kino ki tona ara kino kia ora ai ia; ka mate taua tangata kino i runga i tona he, a ka rapua e Ahau he utu mo ona toto i tou ringaringa. Ki te whakatupato ia koe i taua tangata kino, a ka kore ia e tahuri mai i tona kino; i tona ara kino, ka mate ia i runga i tona he; ka ora mai ano ia i a koe tou wairua." (Ehek. 3. 18—19.)

TE RETA A A. T. NGATA, M.A., LL.B.

PUKAPUKA. V.

3. *Te Whakapono.* Ko te takiwa o Ngatiporou, e topu ana ki raro i te 'Hahi Mihimare'. Na te Mihimare i whakau mai te Whakapono ki roto o Waiapu i mua tata atu o te Tiriti o Waitangi, ka manaakitia i reira e nga kaumatua o Ngatiporou hei taonga ma ratou, a tuku iho nei ki a ratou uri. Ka pakari te karakia, ka tupu, ka wehewehia te rohe o Ngatiporou e whitu nga pariha. Ka whakatakotoria he tauha moni hei whangai Minita. Ehara i te moni nui rawa, engari he pakatua i era ra. Kaore ano hoki te tangata i whiwhi moni i reira i nga mahi pakeha, i nga reti whenua: a e nui ana hei oranga mo nga inimita i era ra. Kaore ano hoki i kakai ki nga kai pakeha, i mahorahora ranei te mau i nga kakahu pakeha.

Otira i nga ra o muri nei i aro a Ngatiporou ki nga mahi a te Hahi. Ko te putanga o to ratou whakaaro ko nga whare-karakia, ko nga whare manuhiri e tu ana ki nga taha o nga whare-karakia. Ko nga whare tawhito kua tukitukia, ko etahi i pirau noa iho. O te tau 1882 tae mai ki tenei tau ka 13 nga whare karakia kua ara kei runga, 16 nga whare manuhiri. Kei te tu putuputu tonu enei whare, taki-rua, taki-wha rawa ki roto ki te pariha kotahi. Mehemea ma nga mahi pai e tutuki ai te tangata ki te rangi, tera a Ngatiporou e tae katoa ki reira. He iti te £10,000 ki te whakahua mo enei whare kua oti nei me nga rarururu e pa ana ki runga,—ara mo nga hui. He whare ataahua nga whare maori, he mea whakairo etahi, ko etahi e eke nga tikanga pakeha ki runga. E rua e toru ranei nga whare karakia e toe ana, e rua e toru hoki nga whare maori, ka tutuki enei mahi a Ngatiporou.

Otira kei te mahora tonu te whakapono, te karakia, ki runga ki te takiwa nui takoto ai, kaore ano i tino hou iho ki raro. He tika ano kei te whakangawari te wehi o te Atua i etahi mahi a te tangata i kore ai e puta: kei te tupato te tangata i nga bara mumu, kei te wehingia nga Ratapu, kei te pahi nga rarururu whakapae, korero kino, puremu, tabae, patu tangata. He nui ena. Kia timata te hou iho o nga ako ki te tinana tonu, ki te wairua, o ia tangata o ia tangata, e kitea ai etahi atu pai, he nui nou atu hoki kei te toe atu hei whaingia atu.

4. *Nga Kura.* I toku itinga kotahi ano te kura o roto o Waiapu katoa ara ko te kura i Wai-o-matatini. No te paripari hoki kotahi ara ko te kura i Akuaku. He morehu enei mo nga whawhai hauhau, na te kaha o nga kai-whakahaere o te iwi ki te pupuri i era ra i toe ai. He tini te tamariki o Ngatiporou i aua ra kaore rawa i uru ki nga kura. Ka kua e o matou tipuna, kaore he taonga i tua atu i te kura, ka tawhaja e matau te whenua roa, te moana roa, ki Heretaunga, ki te Karati i Te Aute. Kei reira matau ka tipu ake nga kura i muri nei, ka tu he kura ki Tuparou, ki Hiruharama, ki Tikitiki, ki Rangitukia, ki Te Kawakawa, ki Wharekahika. Na te Kawanatanga ake enei, e whakahaere ana i raro i te mana o te minita mo nga kura. E rua nga kura a Te Poari kei Te Tai-rawhiti, kotahi kei Waipiro, kotahi kei Te Awanui: ka hui katoa nga kura o tenei takiwa e iwa. Na Ngatiporou ano enei kura i tonu, na ratou hoki i tuku he whenua hei tuunga whare. Kei te piki etahi kura kei te heke etahi. Ka piki etahi i te kaha o nga Kai-whakaako, o nga Komiti: ka heke etahi i te ngoikore o ratou Kai-whakaako, o nga Komiti hoki. Kei te kaha te iwi nui ki te tautoko i nga kura, a kei te tonu ano i tenei tau kia homai ano he kura.

Ko nga tamariki e haere ana ki enei kura e tata ana ki te 400: e punau tonu ana tana ahua i nga tau e 4 kua taha nei. E kore rawa e ngaro a muri ake nei te hekenga o te tangata o tenei takiwa: me titiro tonu ki nga kura: ka heke te tokomaha o nga tamariki e haere ana ki nga kura, kei te heke haere hoki te iwi.

Kua panuitia ki roto i Te Pipiwharauroa nga tamariki o tenei takiwa kua puta atu ki nga mahi nunui. Na te titiro pea ki era i hihiri ai a Ngatiporou ki te manaaki i te kura ki te hopu i te matauranga o te pakeha.

Ko te kupu whakamutunga mo nga kura o tenei takiwa, ko te kupu a Te Kai-tiroiro o nga kura (Hemi Te Popa) i tana ripoata ki te Paremete i te tau 1898.